

<https://doi.org/10.31652/3083-7871-2026-3.71>

Володимир Омелянчук
с. Словечне, Україна
e-mail: vladimer197213@gmail.com

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПІСНІ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ

Анотація. У статті розкривається поняття «національна самосвідомість» та його структура. Увага приділяється формуванню самосвідомості на уроках музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти. Підкреслюється важливість використання патріотичного пісенного фольклору на уроках музичного мистецтва за допомогою методів та міжпредметних зв'язків.

Ключові слова: національна самосвідомість, пісенний фольклор, урок музичного мистецтва, патріотичне виховання.

Abstract. The article reveals the concept of "national self-awareness" and its structure. Attention is paid to the formation of self-awareness in the lessons of musical art in institutions of general secondary education. The importance of using patriotic song folklore in musical art lessons with the help of methods and interdisciplinary connections is emphasized.

Keywords: national self-awareness, song folklore, a lesson in musical art, patriotic education.

Національна самосвідомість є однією із найважливіших складових психологічної структури особистості, важливу роль у становленні якої відіграє усвідомлення людиною своєї належності до певної національної спільноти. Формування національної самосвідомості людини підпорядковується певним закономірностям і складається з низки фаз. Цей досить складний та тривалий процес відбувається у конкретному етнонаціональному середовищі під впливом багатьох чинників різного походження.

Пробудження національної самосвідомості відбувається у дитячому віці під впливом сімейного середовища, друзів, знайомих, ровесників. Структуру національної самосвідомості складають: національні ціннісні орієнтації, національні інтереси, національна ідея, а також емоційна складова, зміст якої становлять почуття, настрої, переживання (патріотизм, жертвність в ім'я національних інтересів, громадянський обов'язок, національна гідність, трепетне ставлення до історичного минулого, шанування національної символіки та святинь) (Ситник, 2004). Головним завданням на заняттях з музичного мистецтва є виховання розуміння цінностей, які передає мистецтво. Теми, що висвітлюють побут рідного краю, сприяють формуванню національної свідомості, відкривають двері у світ творчості, дають можливість долучитися до збагачення музичної культури та сприяють розвитку духовності, підкреслюючи багатство традицій українського народу. Знайомлення учнів з творами українського музичного мистецтва може відбуватися через різні жанри-пісню, танець, марш та інші. Завдяки таким заняттям учні отримують не лише знання, а й емоційний досвід, який сприяє формуванню їхньої

особистості-виразників патріотичних почуттів та довгострокового захисту культурних цінностей. Баланс між естетичним вихованням і патріотичним відчуттям- це запорука формування свідомого громадянина, який шанує своє коріння та прагне до розвитку своєї країни. Таким чином, пісня виступає важливим елементом патріотичного виховання в закладах середньої освіти, відіграючи хоча й допоміжну, проте незамінну роль у формуванні національної свідомості майбутніх патріотів вітчизни.

Музичне мистецтво, зокрема пісня, дає змогу передати емоції, почуття і цінності, які є основою патріотичного виховання, формуючи у молоді глибоку прив'язаність до історії та культури рідної країни. За умілого педагогічного використання пісня має безцінний потенціал для збагачення освітнього процесу патріотичного виховання. Вона може стати потужним засобом не лише для усвідомлення, але й для емоційного переживання патріотичних переконань. За допомогою пісні учні можуть відчувати дух козацтва, його героїзм і самовідданість, що особливо актуально у контексті боротьби за незалежність і гідність України (Потапчук, 2024)

Для ефективного використання патріотичного пісенного фольклору на уроках музичного мистецтва варто поєднати методичну підготовку, емоційне залучення учнів і міжпредметні зв'язки. До цього відносимо:

1.Добір змістовного репертуару на уроці мистецтва, куди входить вибір автентичних народних патріотичних пісень (козацькі, стрілецькі, повстанські, сучасні патріотичні обробки). Обов'язково треба враховувати вік і вокальні можливості учнів, залучати регіональний фольклор, близький дітям.

2. Обговорення пісні. Коротко пояснювати: історичні події, пов'язані з піснею; образи, символи, народну лексику; значення пісні для національної культури. Поєднувати з матеріалом з історії України та літератури.

3. Застосування активних методів навчання. Слухання пісні з обговоренням (емоції, настрої, образи). Порівняння різних виконань (народне, академічне, сучасне). Рольове виконання (уявити себе учасниками історичних подій). Інсценізація або пластичне інтонування.

4.Творчі завдання на уроці мистецтва.

В 5-7 класах – це створення власних куплетів або ритмічних супроводів, малювання образів до пісні, поєднання з поезією, відео, мультимедійними презентаціями, виконання пісень у сучасних аранжуваннях.

5. Формування ціннісного ставлення. Обговорення понять: любов до Батьківщини; гідність, свобода, єдність; роль пісні у збереженні національної пам'яті. Заохочення особистих роздумів і висловлювань учнів.

6. Використання інтерактивних і цифрових засобів.

Аудіо-та відеозаписи фольклорних колективів. Онлайн-архіви українського фольклору. Караоке-версії для залучення всіх учнів.

7. Позакласна діяльність. Проведення тематичних концертів, флешмобів, свят. Співпраця з місцевими фольклорними гуртами. Участь у патріотичних заходах школи та громади.

Патріотичний пісенний фольклор є важливим засобом формування національної свідомості, історичної пам'яті та ціннісних орієнтацій учнів основної школи. У процесі навчання музичного мистецтва він сприяє не лише розвитку музичних здібностей школярів, а й поглибленню їхніх знань про історичне минуле українського народу, героїчну боротьбу за незалежність, духовні ідеали та культурні традиції. Ефективність використання фольклорного матеріалу значною мірою залежить від його відповідності віковим особливостям учнів, змісту навчальної програми та чітко визначеної дидактичної мети. Для учнів 5-7 класів доцільним є ознайомлення з піснями, що відображають події козацької доби та побутові аспекти життя українців минулого. Такі твори допомагають усвідомити, що народна пісня є своєрідним літописом, у якому збережено історичні факти, суспільні настрої та моральні цінності. Для розкриття героїки та образів козацької доби увага акцентується на героїчному змісті народних пісень, які оспівують козацьку звитягу, відвагу, готовність до самопожертви заради Батьківщини. Учні здатні глибше осмислювати історичний контекст і співвідносити його з музичними засобами виразності.

Список використаних джерел:

1. Бех, І. Д. (2018). Патріотичне виховання особистості: теоретико-методологічні засади. Київ: Інститут проблем виховання НАПН України, с.36
2. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї: людина, освіта, соціум. Київ : Грамота, 2010. — 576 с.
3. Потапчук Т.В. (2024) Пісня як засіб патріотичного виховання здобувачів закладів освіти. *Актуальні проблеми мистецької педагогіки*. В.3, С.43-44.
4. Ситник П.К. (2004) Проблеми формування національної самосвідомості в Україні. Монографія. К : НІСД, 226 с.

<https://doi.org/10.31652/3083-7871-2026-3.72>

Мар'яна Слюсар
м. Вінниця, Україна
e-mail: lutanana@ukr.net
Науковий керівник: Анна Новосадова

РОЛЬ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ У СТАНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті проаналізовано роль музичної освіти у становленні та розвитку особистості. Визначено роль занять музикою для розвитку мислення, здібностей здобувачів освіти. Підкреслено роль музичної освіти у розвитку гармонічної особистості.

Ключові слова: музична освіта, музичне мистецтво, розвиток особистості.

Abstract. The article analyzes the role of music education in the formation and development of personality. The role of music classes in the development of thinking and abilities of students is determined. The role of music education in the development of a harmonious personality is emphasized.

Keywords: music education, musical art, personality development.

Наукою доведено, що музична діяльність людини має значний вплив не лише на розвиток і покращення здібностей за допомогою різних видів музикування, а й на формування її як інтелектуально розвиненої особистості (Федорець, 2022, с. 22). Адже під час занять активно задіюються різні ділянки мозку, розвивається критичне мислення, інтелект, емпатія, покращується дрібна моторика і формується індивідуальний смак. Тобто, за допомогою музики індивід різносторонньо вивчає себе і світ в цілому.

Саме в цей період розвитку важливим чинником є правильний педагогічний підхід. Викладач має бути не лише гарним музикантом, а, в першу чергу, фахівцем своєї справи і досвідченим педагогом. Його завдання не просто навчити, а зробити це правильно, допомогти розібратися в тих чи інших прийомах не зашкодивши своїм учням.

Необхідно використовувати різні методи підготовки музикантів, відповідно до їхнього віку, можливостей і запитів. Індивідуальний підхід до кожного учня сприяє ефективному розвитку музичних здібностей та низки творчо-професійних навичок. У ході заняття варто застосовувати комплексний підхід, поєднувати емпіричні методи. «Важливе значення належить інноваційним методам, які можуть застосовуватись у різних формах: усно, письмово, індивідуально та колективно, реалізовуватись у навчальний час або позаурочно» (Теплова, Мозгальова, Мартинюк, 2022, с. 310).

На сьогоднішній день музична освіта в Україні орієнтується на засоби і техніки західних колег, зокрема університетські освітні програми сусідньої Федеративної Республіки Німеччини передбачають залучення студентів до участі у творчих проєктах, педагогічних практиках, майстер-класах та різноманітних освітніх заходах. Це дає змогу майбутнім фахівцям музичної освіти краще ознайомитися з сучасними педагогічними зразками музичної освіти та застосовувати набуті знання і навички у практичній діяльності (Овчаренко, 2017, с.37).

У закладах вищої освіти нашої держави значна увага приділяється підготовці професійних музикантів та педагогів. Навчання поєднує в собі теоретичну основу на базі класичних та новітніх шкіл, активну виконавську практику та педагогічну діяльність. «Робота над музичною композицією обумовлена специфікою його відтворення, передачею засобів музичної виразності, авторського задуму крізь призму власного виконавського бачення» (Новосадов, 2024, с. 80). Сучасні артисти-початківці мають можливість брати участь у всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, різноманітних конкурсах та фестивалях, міжнародних проєктах,

благодійних заходах, а також виступати на одній сцені з відомими українськими музикантами. Подібні колаборації впливають на формування власного стилю виконавця, його індивідуальності, творчого мислення і світогляду.

Варто зазначити, що нині музичне мистецтво інтенсивно інтегрується в освітні програми дитячих садочків та шкіл на високопрофесійному рівні. Зазвичай це заняття вокалом або знайомство з музикою через ритмічні вправи для дітей дошкільного віку, гра на різних музичних інструментах для старших класів. На таких ранніх етапах формування особистості музикування допомагає краще засвоювати навчальний матеріал і розвиватися всебічно.

За даними науковців музика активізує кровообіг та дихання, розумові здібності, працездатність та зосередженість (Державний навчальний заклад «Кутський професійний ліцей»). Результати дослідження проведеного у 2007 році в місті Стенфорд повідомляють, що після прослуховування симфонічних творів через непередбачуваність руху мелодії в наступних тактах, наш мозок активно створює варіанти можливого подальшого розвитку музичної лінії (Боброва, 2022). Отож, це дозволяє зробити висновок, що музика не лише покращує настрій, заспокоює і налаштовує на роботу, а й тренує мозок та змушує його інтенсивно працювати.

У підсумку можна сказати, що сучасна музична освіта спрямована на злагоджене та різностороннє становлення особистості, сприяє розвитку емоційних, інтелектуальних та творчих здібностей людини. Ефективність музичних знань залежить від професіоналізму викладача, його вміння працювати в різних життєвих ситуаціях, підлаштовуватись під кожного учня індивідуально та грамотно застосовувати у своїй практиці різні методики, прийоми й техніки. Поєднання теоретичних знань з практичними вміннями у закладах освіти дозволяє виховувати плеяду талановитих та високопрофесійних педагогів і музикантів, а знайомство з основами музики у процесі шкільного навчання сприяє ранньому розвитку музичних здібностей, емоцій та інтелекту, формуванню власного стилю та смаку.

Список використаних джерел:

1. Боброва, М. (2022). *Вплив класичної музики на людину*. Всеосвіта. <https://vseosvita.ua/blogs/vplyv-klasychnoi-muzyky-na-liudynu-72510.html>
2. Державний навчальний заклад «Кутський професійний ліцей». (2024). *Вплив музики на психіку*. <https://kuty.lycey.org.ua/news/14-23-44-31-01-2024/>
3. Новосадов Я. (2024). Темброво-оркестрове інтонування як категорія мистецької освіти. *Мистецтво в культурі сучасності: теорія та практика навчання*, 78-85.
4. Ninel Sizova, Tetiana Belinska, Anna Bilozerska, Liudmyla Vasylevska-Skupa, Tetiana Zuziak. An integration model of professional training of a music art teacher by means of innovative technologies. *Croatian Journal of Education*, 2024, Vol/26 №3 P. 903-934.